

Василь Стефанів

РЕЛІГІЙНЕ ПИТАННЯ В ІДЕОЛОГІЇ РУМУНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Проаналізовано розвиток та основні ідеї румунського праворадикального руху міжвоєнного періоду. Основна увага у статті присвячена питанню розвитку націоналістичної ідеології та ролі релігійного чинника при формуванні світоглядних ідей румунського Легіону Архангела Михаїла.

Ключові слова: радикальний націоналізм, Легіон Архангела Михаїла, румунський праворадикальний рух.

Проанализировано развитие и основные идеи румынского праворадикального движения междувоенного периода. Основное внимание в статье уделено вопросу развития националистической идеологии и роли религиозного фактора при формировании мировоззренческих идей румынского Легиона Архангела Михаила.

Ключевые слова: радикальный национализм, Легион Архангела Михаила, румынское праворадикальное движение.

The article analyzes the development and main ideas of the Romanian right-radical party in the interwar period. The main focus of the research is the question of a nationalistic ideology and the role of religion in the worldview formation of the Romanian Legion of Archangel Michael.

Key words: radical nationalism, Legion of Archangel Michael, Romanian right-radical party.

У сучасній українській історіографії існує досить мало наукових досліджень центральноєвропейських націоналістичних рухів міжвоєнного періоду та Другої світової війни. Українські історики більше зосередилися на вивченні суто українських націоналістичних організацій, таких як УВО та ОУН. На нашу думку, фахове вивчення історії організованого українського націоналістичного руху, особливо такої важливої складової як ідеологія, не можна без врахування більш широкого історичного контексту.

Побіжно про румунський націоналістичний рух згадує К. Бондаренко в статті «Ми просто стоїмо не на тому березі ріки...»[1]. Він також вважає, що діяльність Залізної Гвардії потребує додаткового ви-

вчення [1, с. 8]. О. Зайцев у статті «Фашизм і український націоналізм (1920-30-ті рр.)» погоджується із концепцією С. Пейна щодо поділу націоналістичних рухів за «типологічним описом фашизму» [6]. С. Пейн відносить до фашистів Залізну Гвардію К. Кодряну [6].

Ситуація в Румунії після Першої світової війни також була не проста, як і в більшості європейських країн Центрально-Східної Європи. Особливо проблемними були питання вирішення економічних, соціальних міжетнічних завдань. Румунія опинилася в таборі переможців у війні й отримала значні території, однак відчувала значний зовнішній тиск [3, с. 108]. Передусім Росія та Угорщина вимагали певних територіальних поступок та нової делімітації кордонів. Окрім значної угорської національної меншини, мала вплив німецька національна громада, яка в Румунії володіла значними капіталами.

Соціальний склад румунської держави нагадував ситуацію в Галичині міжвоєнного періоду. Переважна більшість румунського населення проживала в сільській місцевості та займалася сільським господарством. Населення румунських міст за етнічною належністю у переважній більшості було німецьке, угорське та єврейське [1, с. 8]. Євреї в Румунії контролювали 40 відсотків торгівлі та кредитного бізнесу і 28 відсотків індустріального сектору – при цьому євреїв у Румунії було лише 4 відсотки від загального населення країни [1, с. 8]. Більшість індустріального виробництва та капіталу належала представникам не румунської національності. Як правило, на економіку і політику значний вплив мали німецькі та єврейські бізнесові кола. Стосовно релігійної ситуації в Румунії варто зазначити, що більшість румунів були практикуючими православними християнами. Вплив церкви на населення, зокрема на її сільську частину, був до певної міри визначальним. Тому алгоритм творення ідеології румунського варіанту центрально-східного європейського націоналізму досить подібний до українського, проте і тут варто підкреслити, що румунські націоналісти діяли у власній державі, на відміну від ОУН, хоч державні органи намагались їм у цьому перешкодити. Як румунські, так і українські націоналісти цього періоду вважали, що їхні нації несправедливо і нечесно використали в Першій світовій війні. Націоналісти були переконані, що демократичні країни Заходу принизили їх політичні та національні прагнення.

В Румунії у міжвоєнний період утворюється крайньо права націоналістична організація Легіон Архангела Михаїла (*Legiunea Arhanghelul Mihail*), також відомий під назвою Залізна Гвардія (*Garda de Fier*). Основним організатором та ідейним натхненником легіо-

нерів був **Корнеліу Зеля Кодряну** (13 вересня 1899 – 30 листопада 1938). Прихильники називали його «Капітан» (Сăpitanul). Розбудовуючи організаційну структуру, румунський радикальний націоналізм творив свою ідеологічну платформу, ідеї якої доносились до широких суспільних мас. Цікавим є той факт, що модерні, ультраправі ідеї румунського націоналізму не могли творитися без огляду на традиційну православну та сільську свідомість румунського населення. Ця стаття є короткою дослідницькою розвідкою, метою якої є дослідити основні моменти творення націоналістичної ідеології в Румунії у міжвоєнний період. Особливу увагу звернено на релігійне, конфесійне та на питання взаємоіснування модерної ідеології в консервативному православному суспільстві Румунії.

Найбільш важливим документом для дослідження стосунків румунського націоналізму та румунського православ'я є праця лідера, Легіону Архангела Михаїла К. Кодряну «Моїм легіонерам» [8]. Як всі інші націоналістичні провідники міжвоєнного періоду, К. Кодряну виступав проти демократії як способу керування державою [8], вважаючи, що народ не може керувати собою сам, а цю роботу за нього має виконувати національна еліта, яка повинна спеціально готуватися до управління державою та її окремими органами влади [8]. На наш погляд, К. Кодряну не був унікальним у тому, що відкидав демократію як форму правління. Ця позиція лідера Залізної Гвардії та загалом керівників румунського націоналістичного руху сформувалась під впливом різних чинників. Найважливішими із них, як згадувалось вище, є розчарування в західній демократії. Більшість істориків вважає, що ідеологія румунського націоналізму була сформована під значним впливом італійського фашизму та німецького нацизму. Такої ж думки про подібність ідеології Легіону до світогляду фашистів та нацистів дотримується автор праці «Фашисти» М. Ман [8, с. 261]. Про саму особу К. Кодряну розповідає барон Юлій Евола – італійський філософ, релігійний і політичний письменник, маляр-авангардист, публіцист, прихильник фашистського, расового світогляду [4]. На його думку, лідер Легіону К. Кодряну – одна з «найбільш благородних і чистих фігур» [4].

Стосовно церкви К. Кодряну вважав, що керування державою має базуватися на «вірі в Бога» [8]. Проте існує чітка відмінність між українським націоналізмом у тому, як уявляв собі роль еліти, зокрема, Д. Донцов у міжвоєнний період, та тим, яку позицію займали румунські націоналісти. К. Кодряну вважав, що існує велика різниця між напрямом їхньої діяльності та спрямуванням християнської релігії

[8]. На його думку, Церква стоїть вище над діяльністю легіонерів [8]. Цікаво, що українські націоналісти часто вважали: національна еліта може дозволити собі більше, ніж це дозволяють релігійні закони. Така ж позиція існувала і середовищі польського націоналізму. Проте, як польські, так і українські націоналісти пізніше змушені були також адаптувати свою ідеологію до християнського світогляду суспільства.

К. Кодряну у своїй праці пише про те, що націоналісти не можуть прирівнювати Церкву до площини, на якій вони діють, і цим пояснювати свої вчинки. Усією діяльністю, вчинками вони, на думку К. Кодряну, намагаються досягнути тих висот, піднятися так високо, наскільки їм «дозволить вантаж гріхів» [8]. Водночас легіонери вважали, що вони чинять правильно і виконують Божу волю, і що саме їхні мирські справи піднесуть їх до певної високої межі [8].

К. Кодряну твердив, що румунській державі пощастило в тому сенсі, що «християнство не знає протистояння між універсальною вірою і національною ідеєю: таким чином національна Церква, Православна Церква, могла б стати складовою частиною оновленої держави, як її розуміє національна революція».

Націоналізм, який існував у Румунії в міжвоєнний період, організований у Легіоні Архангела Михаїла, а потім у Залізній Сотні, спирався на народну духовність і традиційні цінності [2] та стереотипи, що панували в румунському суспільстві того часу. Хоч політичні погляди легіонерів були сформовані на основі Євангельського вчення, проте румунський інтегральний націоналізм за своїм характером був близький до православного християнського фундаменталізму з чітким тоталітарним характером та культом лідера. Сам К. Кодряну вважав, що ідеологія його руху відрізняється від фашистської, де панував «принцип форми», та від німецького націонал-соціалізму, де основну увагу приділяли „життєвій силі» [4]. У легіонерському русі він відзначав, як важливу складову частину його ідеології, саме духовну сферу [4].

Новим в ідеології румунського легіонерського руху була важлива містифікація – як релігійна, так і національна. Члени румунського націоналістичного руху сповідували чотири основні принципи, а саме: віра в Бога, віра у свою місію, взаємна любов та пісня [4]. Ю. Евола пише про те, що легіонери практикували молитву, строгий піст та аскетизм [4]. Важливим був культ героїв. У Легіоні існувала «містика мертвих». Ритуал «Presente!», який також побутував у фашистів і який мав магичні форми, зокрема базувався на пошануванні Моца і Марін, які входили до керівництва румунських легіонерів, були друзями К. Кодряну, загинули в громадянській війні в Іспанії і відтак стали

об'єктами культу [4]. Тут можна говорити про те, що легіонери намагалися творити свою релігію. Оскільки містицизм, культ героїв, беззаперечне підпорядкування волі лідера є ознакою релігійного культу.

На відміну від канонічного християнства, де йдеться про спасіння окремої людини, з'являється концепція спасіння нації та її примирення з Богом [2].

Отож, політика для легіонерів була засобом втілення своїх ідей та засобом привести націю до примирення з Богом та врятувати її. Такої ж думки дотримувався й М. Еліаде – один з ідеологів та прихильників легіонерського руху [5]. Попри те, що К. Кодряну творив ідеологію Легіону, базуючись на християнському вченні, він також вважав, що для досягнення успіху в боротьбі доцільно використовувати й силові методи – особливо це стосувалося до євреїв [5]. Щодо наслідків боротьби М. Еліаде вважав, що легіонерський рух перемаже, оскільки він вірив у перемогу християнського духу [5]. На його думку, легіонерський рух – це не політичний рух, а християнська революція [5].

Щодо єврейського питання, то легіонери і сам лідер К. Кодряну розглядали євреїв як багатих експлуататорів, паразитів [12, р. 266] у румунській державі. Також румунські націоналісти вважали, що, борючись з євреями, вони борються із прихильниками та «поплічниками» більшовизму. У своїй ідеології легіонери намагалися зобразити євреїв як ворогів християнства та прихильників комунізму. Символом легіонерів був ікона архангела Михаїла, яка уособлювала захисника Румунії. Тим часом Люципер у легіонерів був виразником комунізму, капіталізму та юдаїзму [12, р. 269].

Антисемітизм «Залізної Гвардії» найбільше проявився після смерті К. Кодряну 30 листопада 1938 року, коли легіонерами став командувати Горія Сіма. Особливо жорстокі антиєврейські акції були проведені під час приїзду А. Гітлера до Румунії [7]. Смерть самого К. Кодряну поставила його в один ряд з іншими націоналістичними героями, мучениками, – він також став об'єктом культу та містифікації серед широкого кола прихильників фашистського руху по всьому світі [11, р.9].

Підсумовуючи розгляд релігійного питання в ідеології румунського націоналізму, перш за все варто зазначити, що ідеологія Легіону «Архангела Михаїла» була дуже сильно прив'язаною до релігійного чинника.

Попри намагання націоналістів здійснювати маніпулювання християнськими цінностями, їм все-таки потрібно було вписуватися в рамки християнського світогляду. Однак декларовані в ідеологічних творах принципи та цінності на практиці не завжди чітко виконували як рядові члени організації, так і їхні лідери, які часто вважали, що

для досягнення мети, заради щастя та порятунку нації можна переступити через деякі християнські закони.

Як і більшість націоналістичних організацій того часу, Легіон «Архангела Михаїла» був неоднозначною суспільною та політичною силою. Його діяльність залишається невивченою в українській історіографії, проте із впевненістю можна сказати, що ідеологія Легіону впливала і на розвиток ідеології ОУН, хоча це вже тема окремого дослідження.

Джерела та література:

Бондаренко К. Ми просто стоїмо не на тому березі ріки / К. Бондаренко // *І.* – 2000. – Ч. 16.

Вишенський С. Теократичний націоналізм Корнеліу Кодряну / С. Вишенський // <http://smierc.narod.ru/Thesen/The-Vyshynskiy-2006-002.htm>.

Віперман В. Європейський фашизм: порівняльний аналіз (1922 – 1982) / В. Віперман. – Київ, 2008. – 278 с.

Евола Ю. Моя зустріч з Кодряну / Ю. Евола // <http://arctogaia.com/public/evola/evol-codreanu.htm>.

Еліаде М. Чому я вірю в перемогу легіонерського руху / М. Еліаде // <http://www.codreanu.ro/>.

Зайцев О. Фашизм і український націоналізм (1920-30-ті рр.) / О. Зайцев // *І.* – 2000. – Ч. 16.

История румынской Железной гвардии // <http://www.codreanu.ro/>

Кодряну К. Моим легионерам (отрывок) / К. Кодряну // <http://nationalism.org/resouces/articles/Codreanu/Codreanu.htm>.

Міколейко З. Сліпий у Яссах. Еліаде і фашизм / З. Міколейко // <http://www.ji.lviv.ua/n16texts/eliade.htm>.

<http://nationalism.org/resouces/articles/Codreanu/Codreanu.htm>.

Iordachi C. Charisma, Politics and Violence: The Legion of the «Archangel Michael» in Inter-war Romania / С. Iordachi. – Trondheim, 2004. – 1. Introduction. – 345 p.

Mann M. Fascists / М. Mann. – Los Angeles, 2004. – 467 p.